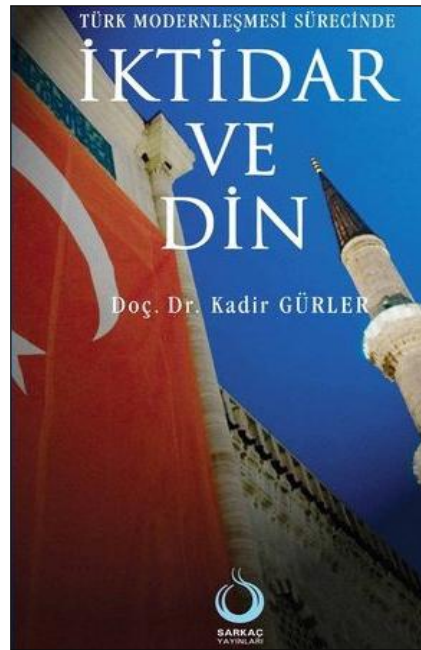

Kadir Gürler, *Türk Modernleşmesi Sürecinde İktidar ve Din*, Sarkaç Yayınları, Ankara 2010, 406 s.

Fatih Mehmet YILMAZ *

Kitabın giriş kısmında bu çalışmanın nüvesini teşkil edecek şu ifadelere yer verilmektedir: “Kur’an’dan sonra İslâm’ın ikinci kaynağı olan sünnetin sözle ifade edilmiş şeklini oluşturan hadis,’dini bir referans’ olmasının yanı sıra,’sosyal realite’ veya aktif hayata ilişkin yönüyle de ele alınmak durumundadır. Bu aynı zamanda, hadisin önemi ve değerinin, toplumsal yapının inşa edici bir unsuru olması ve dolayısıyla toplumsal pratik açıdan ortaya konulması anlamlarına da gelmektedir. Söz konusu bu anlamalar, mevcut yapının muhafaza edilerek devamlılığını sağlamada ya da yeni bir toplumsal düzenleme sürecindeki ‘dönüşüm ve değişim’ ortamlarında, hadisin bir meşrûlaştırma aracı olarak kullanılması gerçeğini doğurmuştur. Bu çalışmada Türk Modernleşmesi diye adlandırılan tarihsel kesitteki dönüşüm ve değişim çabalarına bakılarak, hadisin bu zaman diliminde nasıl bir meşrûlaştırma gücüne sahip olduğunu görmüş olacağız.”

Bu çalışma, bir giriş ve üç bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümü (ss.13-30); araştırmanın konusu ve önemi, araştırmanın amacı ve yöntemine ayrılmıştır. Araştırmanın konusu olarak yazarın kendi ifadesiyle; Türk modernleşmesi; devletin dayandığı “dünya görüşünün” değişime tanıklık eden zorluklarla

* Doktora Öğrencisi, Hitit Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü

dolu bir sürecin iç ve dış etkilerin birleşiminden oluşan “koruma-değişme-yenilenme” modeli; askeri, siyasi, idari ve kültürel alanlara kadar uzanan bütüncül iradeye eşlik etmektedir. Bunun bazı göstergelerine atıf yapmamız, ilgilendiğimiz/tartıştığımız konuda yaşanan ikilemi anlamak için katkı sağlayacaktır. (s.13) “Yenileşme” hareketlerinin İslâm’daki kökenleri oldukça eski devirlere dayanır. Hatta bu, Hz. Peygamber dönemine kadar geri götürülebilir. Bu durumu açıklayabilmek için İslâm’ın temel kaynaklarını ve bunların dayanak noktalarını tespit etmek zorunludur. İslâm dininin iki temel kaynağı vardır: Kur’an ve Hz. Peygamber’in sünneti. Bütün İslâm tarihi boyunca Kur’an’ın yorumlanması ve sünnetin anlaşılması meselesi müslümanların dini hayatlarının temellerini oluşturmuştur. Aslında bunlarda başarı sağladıkları ölçüde, müslümanların yaşadıkları çağa uyumları kolaylaşmış ve başarılı olmuşlardır. (s.15) Toplumla devlet arasındaki bütünlüğü korumak, çoğu kere politik duruşları değerlerin önüne taşımaktadır. İşte böyle bir meşrûlaştırma sürecinde “dinin yeri” daha özelden “hadislerin nasıl kullanıldığı” araştırmamızın özünü ve esasını oluşturmaktadır. (ss.17-18)

Yöntemi ise yine yazarın kendi ifadesiyle; “tartıştığımız konu her ne kadar hadis metinleriyle ilgili olsa da tarihimizle ilgili bir dönemi esas almamız, tarihi durumla bağlantılı bir çalışmada izleyeceğimiz yöntemin ne olduğunu belirtmemizi gerektirir. Her şeyden önce, ‘şimdinin kipiyle geçmişi ideolojik bir tarafgirliğe malzeme yapmak’ bilimsel ölçütlerin ve akademik ahlakın dışına düşmektedir. Bu nedenle önyargıları eleyerek tarihi durumu kavramak, çalışmamızda temel alınmıştır.” (s.19) Bu hususlarda yazara yardımcı olacak malzeme, “modelleme” yoluyla kaleme alındıkları dönemlerde önemli görevler üstlenen ve bundan dolayı da ses getiren şu dört çalışmadır:

1. *Hulâsatu'l- Burhân fi İtâati's Sultân*
2. *Mir'ât-ı Kânûn-i Esasi*
3. *Hadis-i Erbain Fi Hukûki's-Selâtin*
4. *Kırk Hadis Yahud İlmihal-i Siyasi ve İçtimai*

“Türk Modernleşmesi ve Din başlıklı” birinci bölüm (ss. 31-101); Türk Modernleşmesinin başlangıcı ve evreleri, Tanzimat Fermanı, Türk Modernleşmesinin genel yapısı, Türk Modernleşmesi sürecinde dini ve dini öğelere yaklaşım, dini bilincin siyasi bilince (ideoloji) dönüşümü, modernleşme karşısında ulemanın tutumu başlıklarından oluşmakta; Tanzimat’ın fermanı’yla resmen başlayan, Türk modernleşmesi sürecindeki, dine ve dinin birtakım öğelerine yaklaşım dini bilincin siyasal bilince ya da ideolojiye dönüşümü, yenileşme veya modernleşme çabaları karşısında din ilimleriyle ilgilenen kitlenin sergile-

diği iki farklı tutum gibi birbiriyle ilintili olan bu hususları genel içerikleri itibarıyla bizi belirli bir noktaya götürmektedir. İşte; İslâmi öğelerin, yaşanılan bu buhranlı süreçle birlikte toplumsal, politik ve kültürel alanları da içine alabilecek şekilde bir anlam genişlemesine yönlendirerek, ihtiyaca uygun yeni birtakım yorumlamalarla birlikte sosyal hayatta ve siyasal dayanışmada bir “araç” olarak öne çıkarılmaları, söz konusu bu noktanın bizzat kendisidir. Diğer bir deyişle; dinin, toplumsal ve siyasal yapının şekillenmesine doğru çekilmesi ya da toplumsal ve siyasal düzlemde dine karşı duyarlı davranıldığığının göstergeleri, “dinsel/dini meşrûlaştırım” sürecinin yaşandığığının da bir işaretidir” (s.101) değerlendirilmeleriyle bitmektedir.

“Meşrûlaştırma ve Bir Meşrûlaştırma Biçimi Olarak Hadis Okumaları” başlıklı ikinci bölümde (ss.103-194); sosyo-politik bir süreç olarak meşrûlaştırma, meşrûlaştırma kavramı, dini meşrûlaştırma, hadislerin meşrûlaştırma eksenli olarak okunması, hadislerle meşrûlaştırmanın tarihsel arka planı, Türk modernleşmesi sürecinde hadislerle meşrûlaştırma konuları ele alınmış olup, “Hürriyet, müsavat, adalet, uhuvvet, meşrutiyet hissiyatı necibesi bize Avrupalılardan mı gelmiş zannedersin? Bunlar Kur’an ile Allah tarafından gelmiş, Muhammed de tebliğ etmiştir” ifadesi, “varlığını dinin desteğinde bulan” dinsel meşrûlaştırma yapma girişimlerinin ulaştığı noktayı göstermesi açısından oldukça anlamlıdır (s.193) ifadeleriyle özetlemiştir.

Üçüncü ve son bölüm (ss.195-386) ise, “Modernleşme Sürecinde Yapılmış Monografik Hadis Çalışmaları ve Eleştirileri” başlığını taşımaktadır. Bu bölümde, Türk modernleşmesi sürecinde “meşrûlaştırma” amaçlı olarak kaleme alınmış monografik hadis çalışmaları, hadis metodolojisi açısından bir değerlendirmeye tabi tutulmuş, hadis usulü kriterleri bağlamında yapılmış olan hadislerin sıhhat yönlerine ilişkin yöntem sayesinde söz konusu hadislerin sıhhat yönlerine ilişkin yöntem sayesinde söz konusu hadislerin sıhhat olup olmadıkları yönünde istatistiksel bir tablo ile sunulmuştur.

Öncelikle *Hulasatu'l Burhan Fi İtaati's-Sultan* adlı risale hakkında bilgi verilmiştir. Sultanın isteği üzerine yazılan bu eser, hükümdara itati emreden yirmi beş (25) hadisten oluşmaktadır. İlk kısmı Arapça diğer kısmı Türkçe olarak iki bölümde hazırlanmış, böylece havas ve avam kesiminden her insanın anlayış düzeyine göre hitap edilmesi de göz önünde bulundurulmuştur. Bu çalışma, II. Mahmut’un modernleşmeye yönelik girişimlerini haklı göstermek ve bizzat ulema tarafından organize edilmiş muhafazakâr direnişi, ulemaya rağmen yine ulemanın gücüyle kırmak için hazırlanmış, “hadislerle meşrûlaştırma yapma” örneklerindedir. (s.206).

İkinci olarak Ömer Ziyaeddin Efendi tarafından *Mirat-ı Kanun-i Esasi* adlı bir risale yazılmıştır. Bu risalede Kanun-i Esasi'nin maddeleri Kur'an ve hadis gibi dine ilişkin birtakım öğelerle desteklenerek meşrulaştırılmaya çalışılmıştır. (s.22) Bu çalışmada bulunan hadislerle ve kaynak değerleriyle ilgili bir etüt çalışması yapılmıştır. (s.225)

Üçüncüsü; Türk modernleşmesi sürecinde hadislerle meşrûlaştırma amaçlı olarak kaleme alınmış çalışmalardan biri de Ömer Ziyaeddin Dağıstani'ye ait olan, II. Abdülhamit'in pan-İslâmist politikalarını savunur bir tarzda ve hilafet kurumuna ve onu temsil eden şahsiyete sorgusuz sualsiz bir itaati teşvik eden bir üslupla derlenmiş "*Hadis-i Erbain Fi Hukuki's Selâtin*" isimli risaledir (s.254). Sözkonusu eserdeki hadislerin değerlendirmesi de yazar tarafından yapılmıştır. (s.275)

Dördüncü bir çalışma da, Mustafa Naki Efendi'nin kaleme almış olduğu *Kırk Hadis Yahud İlmihal-i Siyasi ve İctimai* başlıklı derleme risaledir. Hadislerin nasıl yeni siyasi gelişmelere uygun bir şekilde yorumlanabileceğini göstermesi açısından fevkalade güzel bir örnektir (s.276). Bu çalışmadaki hadislerin kaynak değerleri de yazar tarafından ortaya konmuştur. (s.300)

Sonuç olarak; bu kitap dinsel meşrûlaştırma bağlamında "hadis" özelinde yapılan örneklendirmelerle ilgili önemli bir çalışma olup, bu meşrûlaştırma çabalarını, monografik çalışmalarla ortaya koyan bir eser niteliğindedir.